

Grażyna Gulińska

IDEOLOGICZNE SELEKCJE KSIĘGOZBIORÓW W POLSCE W LATACH 1944–1956 ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM BIBLIOTEK SZKOLNYCH KIELC

Problem selekcji księgozbiorów w bibliotekach polskich w latach 1944–1956 już od kilkunastu lat jest przedmiotem zainteresowania historyków książki. W publikacjach ukazujących się na ten temat w czasopismach bibliotekoznawczych podnoszono zwłaszcza kwestię tzw. literatury źle obecnej lub swoistego „indeksu książek zakazanych”, którego przestrzeganie obowiązywało w placówkach bibliotecznych w okresie stalinizmu¹.

Złożoną i wymagającą wielu analiz sytuacją książki polskiej w latach 1944–1955 zajmował się Stanisław Adam Kondek, którego badania uwieńczone zostały dwiema pracami zwartymi. Pierwsza z nich poświęcona była polityce władz państwowych wobec wydawców w Polsce w latach 1944–1949². Druga z kolei ukazywała oficjalny obieg książek w Polsce w latach 1948–1955³.

W ostatniej z przytoczonych publikacji autor bliżej zaprezentował narzędzia i organa partyjnej polityki wobec książek, której skutkiem było centralne planowanie ruchu wydawniczego, utworzenie jednolitej sieci księgarskiej oraz zwłaszcza bibliotekarstwa publicznego⁴. Manipulacje ofertą lekturową, opisane w rozdziale drugim cytowanej pracy, doprowadziły m.in. do wyeliminowania z obiegu księgarskiego książek „wrogich i szkodliwych”. Ze zjawiskiem tym spotykamy się również, badając działalność bibliotek, zwłaszcza publicznych i szkolnych w Kielcach. Bliższe przedstawienie tej kwestii wymaga jednak wcześniej określenia sytuacji, w jakiej znalazła się książka w Polsce po 1944 roku.

¹ A. Kempa, *Literatura źle obecna*. „Poradnik Bibliotekarza” 1989, nr 5, s. 28–29; J. Janiak, „Index librorum prohibitorum” z roku 1951, „Poradnik Bibliotekarza” 1990, nr 6, s. 13–17

² S. A. Kondek, *Władza i wydawcy. Polityczne uwarunkowania produkcji książek w Polsce w latach 1944–1949*, Warszawa 1993.

³ Tenże, *Papierowa rewolucja. Oficjalny obieg książek w Polsce w latach 1948–1955*, Warszawa 1999.

⁴ Tamże, s. 16–108.

Ogromne zniszczenia książki polskiej w czasie II wojny światowej, likwidacja bibliotek byłych majątków dworskich w związku z przeprowadzaną reformą rolną spowodowały, iż odradzające się państwo polskie zmuszone było do podjęcia natychmiastowych działań, mających na celu zabezpieczenie i rewindykację zbiorów bibliotecznych⁵.

Podstawę tych działań stanowił Dekret PKWN z 22 lipca 1944 roku, który w sposób ogólny przedstawił kwestię przejmowania przez państwo nieruchomości folwarcznych. W październiku 1944 roku przy urzędach wojewódzkich i starościńskich tworzone wydziały oraz referaty kultury i sztuki, które m.in. miały się zająć zabezpieczeniem dóbr podworskich. W praktyce jednak zadanie to przejęły władze terenowe⁶. Konkretnie działania tych władz w Kielcach autorka poniższego tekstu przedstawiła już we wcześniejszej publikacji⁷.

W Kielcach akcja zabezpieczania przedmiotów muzealnych i książek podworskich trwała od początku kwietnia 1945 roku do końca 1946 roku. Uratowano wówczas w sumie 64 875 dzieł, z czego 28 538 zgromadzono w Inspektoratach Szkolnych oraz 36 337 w Bibliotece Wojewódzkiej⁸. Wspomniana tutaj akcja była pierwszym krokiem mającym na celu odbudowę zniszczonych i rozproszonych po wojnie księgozbiorów bibliotecznych. Aby księgozbiory te mogły istnieć i były nadal gromadzone w odpowiednich warunkach, należało podjąć określone działania prawne.

Przełomowe znaczenie dla tworzonych w Polsce bibliotek miało wydanie 17 kwietnia 1946 roku „Dekretu o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi”, który uznawał wszystkie biblioteki i zbiory biblioteczne krajowe i zagraniczne, będące własnością lub w posiadaniu obywateli polskich lub instytucji polskich za „narodowe mienie kulturalne, powołane do służenia dobru ogólnemu”⁹. Dekret ustanawiał ogólnokrajową sieć bibliotek utrzymywanych przez państwo lub inne związki publiczno-prawne. Naczelny nadzór i opiekę nad bibliotekami powierzył ministrowi oświaty, który wykonywał swe funkcje poprzez Naczelną Dyрекcję Bibliotek (dalej NDB)¹⁰. Dyrektorem nowo powo-

⁵ Zob. J. Grycz, *Polska polityka biblioteczna w latach powojennych*. w: *Z zagadnień teorii i praktyki bibliotekarskiej. Studia poświęcone pamięci Józefa Grycza*, Wrocław 1961.

⁶ S. Iwaniak, *Księgozbiory podworskie województwa kieleckiego w latach 1944–1946*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1975, t. 11, s. 256–257.

⁷ G. Gulińska, *Biblioteki publiczne, szkolne i pedagogiczne w Kielcach w latach 1945–1975*, Kielce 1992, s. 13–20.

⁸ Tamże, s. 15.

⁹ Dekret z dnia 17 kwietnia 1946 r. o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi. Dz. U. nr 26, poz. 163.

¹⁰ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej AAN), Ministerstwo Oświaty, sygn. 6847, k. 16–23. Projekt organizacji władz i organów bibliotecznych.

łanej placówki został Józef Grycz, wybitny bibliotekarz, organizator nowoczesnego bibliotekarstwa polskiego¹¹.

NDB stanowiła jeden z departamentów Ministerstwa Oświaty. W 1951 roku uprawnienia ministra oświaty zostały przekazane ministrowi kultury i sztuki¹², który wykonywał swoje zadania za pośrednictwem Centralnego Zarządu Bibliotek przekształconego w 1957 roku w Departament Bibliotek, a rok później w Departament Pracy Kulturalno-Oświatowej.

„Dekret o bibliotekach” ustanowił także Państwową Radę Biblioteczną oraz terenowe organy opiniodawczo-doradcze: wojewódzkie, powiatowe i gminne komitety biblioteczne¹³. Rada wraz z organami opiniodawczo-doradczymi tworzyła podstawy prawne budowy całego systemu bibliotecznego w powojennej Polsce. W charakteryzowanym okresie nie udało się, niestety, powołać do życia Państwowej Rady Bibliotecznej, natomiast działające wówczas terenowe komitety biblioteczne włączono w strukturę organów rad narodowych. Rozwiązano je w 1953 roku¹⁴, tworząc w ich miejsce Radę Czytelnictwa i Książki z jej organami terenowymi¹⁵.

Ważnym przedsięwzięciem ogólnokrajowej polityki bibliotecznej było powołanie do życia – niemal równoległe z „Dekretem o bibliotekach” – Państwowego Instytutu Książki. Był to pierwszy Instytut o charakterze naukowo-badawczym w zakresie bibliotekoznawstwa, bibliografii i czytelnictwa¹⁶. Niestety, nie zdołał rozwinąć swojej działalności, ponieważ zlikwidowano go w 1949 roku¹⁷. Jego zadania przejęły trzy instytucje: Instytut Badań Literackich, Biblioteka Narodowa oraz Ministerstwo Oświaty.

¹¹ H. Więckowska, *Józef Grycz*, w: *Słownik pracowników książki polskiej*, pod red. I. Treichel, Warszawa–Łódź 1972, s. 300–301.

¹² Ustawa z 31 X 1951 r. o przekazaniu Ministrowi Kultury i Sztuki zakresu działania Ministerstwa Oświaty w przedmiocie bibliotek i zbiorów bibliotecznych. Dz. U. nr 58, poz. 400.

¹³ Państwowa Rada Biblieczna powołana została dopiero na podstawie „Ustawy o bibliotekach” z 1968 r., art. 10. Jej regulamin zatwierdził prezes Rady Ministrów 17 XII 1968 r. Pierwsze posiedzenie odbyło się 5 V 1969 r. Zob.: T. Orlińska, *Informacja o działalności Państwowej Rady Bibliotecznej*, „Przegląd Biblieczny” 1969, z. 4.

¹⁴ Uchwała Rady Ministrów nr 695 z dn. 24 września 1953 r. w sprawie zniesienia Komitetów bibliecznych. Monitor Polski (dalej Mon. Pol.) nr A-104, poz. 1399.

¹⁵ Uchwała Prezydium Rządu nr 424 z dn. 24 maja 1952 r. w sprawie utworzenia Rady Czytelnictwa i Książki. Mon. Pol. nr A-48, poz. 655.

¹⁶ AAN, Ministerstwo Oświaty, sygn. 6862. Państwowy Instytut Książki, k. nlb.

¹⁷ Rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 3 marca 1950 r. w sprawie zniesienia Państwowego Instytutu Książki. Dz. U. nr 7, poz. 65.

Z powyższym Instytutem związany był Adam Łysakowski¹⁸, bibliotekarz, teoretyk nauki o książce, który zainicjował powstanie tej placówki, a także kierował jej pracami badawczymi. Wyniki jego prac publikowano w „Biuletynie Państwowego Instytutu Książki” (ukazały się tylko trzy tomy tego wydawnictwa).

Istotną cezurą w dziejach bibliotekarstwa polskiego były lata 1948–1950, w których nastąpiły ważne zmiany w prowadzonej przez władze państwowe polityce bibliotecznej. W dniu 1 marca 1948 roku stanowisko dyrektora NDB opuścił J. Grycz, a wraz z nim odszedł naczelnik Wydziału Bibliotek Powszechnych i Szkolnych NDB, działacz społeczny i oświatowy, organizator bibliotekarstwa powszechnego Józef Janiczek¹⁹. Miejsce J. Grycza zajął historyk, profesor nauk humanistycznych Józef Skrzypek, przedwojenny pracownik cieszącego się dużym autorytetem warszawskiego Instytutu Historii Najnowszej im. Józefa Piłsudskiego. Wkrótce po nim urząd ten objęła Wanda Michalska. Jej jedynym, prawdopodobnie, osiągnięciem zawodowym było wygłoszenie referatu pt. *Organizacja bibliotek w Związku Radzieckim* na konferencji zorganizowanej dla aktywu bibliotecznego w Krynicy w 1951 roku. Z kolei Edward Iwańczak, nowy naczelnik w NDB, na zebraniach Zarządu Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich występował głównie z programami ideologicznymi²⁰. A zatem, ludzie o nieznanym kompetencjach zawodowych, jak np. W. Michalska, E. Iwańczak, zaczęli już od 1948 roku odgrywać wiodącą rolę w organie zarządzającym polskim bibliotekarstwem.

W dniu 31 października 1951 roku Naczelną Dyрекcję Bibliotek zastąpił Centralny Zarząd Bibliotek, który funkcjonował w strukturze Ministerstwa Kultury i Sztuki. W ten sposób zerwano z tradycyjnym, mającym swe korzenie w okresie międzywojennym, usytuowaniem bibliotek w Ministerstwie Oświaty. Ranga bibliotek traciła na znaczeniu, co wyrażało się w stałej redukcji etatów w instytucjach zajmujących się sprawami bibliotecznymi²¹. Również organizacja zawodowa bibliotekarzy – Związek Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich – został w omawianym okresie pozbawiony podmiotowości i podporządkowany naczelnym władzom państwowym²².

¹⁸ M. Ambros, *Łysakowski Adam Gracjan*. w: *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement*, pod red. I. Treichel, Warszawa–Łódź, 1986, s. 546–547.

¹⁹ E. Pawlikowska, J. Racięcka, *Janiczek Józef*, w: *Słownik pracowników...*, s. 78–79.

²⁰ A. Mężyński, *Bibliotekarstwo polskie w latach 1948–1956. Kłopoty historyków*, „Poradnik Bibliotekarza” 1990, nr 1–3, s. 20–21.

²¹ Tamże, s. 21.

²² E. Iwańczak, *III Plenum KC PZPR a zadania ZBiAP*. „Przegląd Biblioteczny” 1950, z. 2, s. 99 oraz J. Wasilewski, *Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich 1917–1987. Fakty, wydarzenia, iluzje*, „Poradnik Bibliotekarza” 1987, nr 1, s. 17.

Decentralizacja jednolitej dotychczas polityki bibliotecznej doprowadziła m.in. do powstania odrębnych sieci bibliotecznych, np. bibliotek naukowych, fachowych, związkowych. Z kolei następstwem indoktrynacji ideologicznej bibliotek, o czym wcześniej wspomiano, były prowadzone w latach 1945–1956 selekcje księgozbiorów bibliotecznych z książek „wrogich ustrojowi ludowemu”.

Problem selekcji księgozbiorów w kieleckich bibliotekach publicznych na tle uwarunkowań organizacyjno-prawnych przedstawiłam w przywoływanej już wcześniej pracy pt. *Biblioteki publiczne, szkolne i pedagogiczne w Kielcach w latach 1945–1975*. Analizie poddałam tam wykaz książek podlegających niezwłocznemu wycofaniu ze wszystkich bibliotek szkolnych i powszechnych, zawierający 518 takich tytułów, a datowany z dniem 4 lipca 1949 roku²³. Skromniej natomiast kwestię tę naświetliłam w odniesieniu do szkolnych placówek bibliotecznych²⁴.

Już w 1945 roku pojawiły się w Kielcach wykazy książek podlegających usunięciu z bibliotek szkolnych. Pierwszego października tego roku Kurator Okręgu Szkolnego Kieleckiego Stanisław Steczeń wysłał poufne pismo wydane z polecenia Ministerstwa Oświaty nakazujące usunięcie z bibliotek szkolnych wszelkich stopni i typów publikacji autorów reprezentujących poglądy inne od ideologii marksistowskiej²⁵. Wykaz, o którym mowa, składał się z dwóch list: lista nr 1 zawierała 33 tytuły²⁶, natomiast lista nr 2 liczyła ich 30²⁷.

Część pierwsza listy nr 1 obejmowała dzieła ośmiu autorów, wymieniono w niej m.in. Brzeszko-Brzeszkowskiego²⁸, Jędrzeja Giertycha, Ferdynanda Goetla, z kolei w części drugiej liczącej 25 pozycji pojawiły się takie nazwiska, jak: Jerzy Bandrowski, Tadeusz Hołówko, Teodor Jeske-Choiński, Zofia Kosak, Jan Kucharzewski, Andrzej Niemojewski.

Umieszczeni na liście nr 1 autorzy reprezentowali różne ideologie polityczne. Z obozu Józefa Piłsudskiego wymieniono:

poz. 6 – Hołówko: *Przez kraje czerwonego caratu*

²³ G. Gulińska, *Biblioteki publiczne, szkolne...*, s. 33–38.

²⁴ Tamże, s. 62–63.

²⁵ Archiwum Państwowe (dalej AP), Kielce, Inspektorat Szkolny w Kielcach 1945–1950, sygn. 2, k. 69–70.

²⁶ Tamże, k. 69–70.

²⁷ Tamże, k. 98–99.

²⁸ Cytowane pozycje przytaczam na podstawie źródeł archiwalnych w oryginalnej pisowni, która często była błędna. Błędnie podawano na przykład nazwiska autorów.

Do autorów o poglądach endeckich zaliczono:

poz. 18 – Kucharzewski: *Od białego caratu do czerwonego*

Jako pisarze antybolszewicy na liście znaleźli się:

poz. 1 – Bandrowski Jerzy: *Czerwona rakieta*

poz. 2 – Bandrowski Jerzy: *Krwawa chmura*

poz. 3 – Bandrowski Jerzy: *Wściekłe psy*

poz. 22 – Sieroszewski: *Bolszewicy*

poz. 24 – Srokowski: *Elita bolszewicka*

Do wykazu włączono również przedstawicieli wojującego antysemityzmu:

poz. 7 – Jeske-Choiński: *Paskarze*

poz. 8 – Jeske-Choiński: *Poznaj Żyda*

poz. 9 – Jeske-Choiński: *Żydzi w powieści polskiej*

poz. 10 – Jeske-Choiński: *Pod czerwonym zwycięstwem*

Z kolei lista nr 2 z tegoż 1945 roku obejmowała 30 tytułów²⁹, a wysłana była do szkół przez kuratora Stanisława Steczenia 20 listopada 1945 roku³⁰. Na liście tej możemy znaleźć m.in. publikacje opisujące agresję ZSRR na Polskę w 1920 roku:

poz. 6 – Dąbrowski Jerzy: *Najazd Rosji Sowieckiej na Polskę w 1920 r.*

poz. 10 – Grzymała-Siedlecki: *Cud Wisły*

poz. 4 – Baczyński: *Kresy wschodnie*

poz. 27 – Studnicki Wł.: *Współczesne państwo litewskie i jego stosunek do Polaków*

poz. 28 – Studnicki Wł.: *Zarys statystyczno-ekonomiczny ziem północno-wschodnich*

– publikacje autorów związanych z obozem piłsudczykowskim:

poz. 12 – Hoppe Jan: *Wybory w 1935 r.*

poz. 13 – Hołówko T.: *Przez kraj czerwonego caratu*

poz. 14 – Hołówko T.: *Przez dwa fronty*

– książki autorów związanych z Narodową Demokracją:

poz. 23 – Piasecki St.: *Na tropie knowań*

poz. 24 – Piasecki St.: *W potrzasku*

²⁹ AP, Kielce, *Inspektorat Szkolny Kielecki 1945–1950*, sygn. 2, k. 99.

³⁰ Tamże, k. 98.

– prace o wydźwięku antysemitycznym:

poz. 17 – Klotz E.: *Socjalizm i żydostwo*

poz. 18 – Krasnowski: *Światowa polityka żydowska*

W dniu 20 października 1945 roku Inspektorat Szkolny Kielecki rozesłał również powyższe listy do kierownictw publicznych szkół powszechnych na terenie powiatu kieleckiego³¹. Wykazy książek usuwanych z bibliotek szkolnych do szkół w Kielcach przesyłano także w 1946 roku³². Natomiast od 1946 roku podstawą doboru księgozbiorów do bibliotek szkolnych stały się wykazy lektur i podręczników, które ukazywały się w Dzienniku Urzędowym Ministerstwa Oświaty. Centralne zaopatrywanie bibliotek szkół podstawowych w książki trwało do 1960 roku³³.

Księgozbiory bibliotek szkolnych i powszechnych w latach 1944–1956 kształtowane były nadto w oparciu o wnioski, które w tej sprawie podejmowała „Komisja oceny książek do bibliotek powszechnych oraz zakupu dla bibliotek powszechnych i szkolnych”. Pismo w sprawie powołania tej Komisji minister oświaty podpisał 13 kwietnia 1949 roku³⁴, ale jej działalność – jak wykazują źródła archiwalne – rozpoczęła się najprawdopodobniej już w styczniu 1948 roku³⁵. Powyższą Komisję tworzyło 25 osób reprezentujących m.in. Ministerstwo Oświaty wraz z Naczelną Dyrekcją Bibliotek, Instytut Badań Literackich, Ministerstwo Kultury i Sztuki, Główny Urząd Kontroli Prasy, Bibliotekę Sejmową, Bibliotekę KC PZPR.

Kontrola nad zbiorami bibliotek szkolnych wyrażała się również w korespondencji, jaka prowadzona była w charakteryzowanym okresie między Ministerstwem Oświaty a dyrekcjami poszczególnych szkół podstawowych i licealnych.

W materiałach archiwalnych z 1951 roku znajdujemy na przykład „Projekt rozporządzenia w sprawie wniosków selekcyjnych”, który w punkcie 1 informował, iż biblioteki szkolne winny w zasadzie gromadzić „...wyłącznie książki, które są niezbędnie potrzebne uczniom i nauczycielom w ich codziennej pracy

³¹ Tamże, sygn. 5.

³² Tamże, sygn. 6.

³³ Zarządzenie Ministerstwa Oświaty z dnia 4 marca 1960 r. w sprawie decentralizacji zakupu książek i czasopism do bibliotek szkolnych.

³⁴ AAN, Ministerstwo Oświaty, sygn. 6716, k. nlb.

³⁵ Tamże, sygn. 6715, k. nlb. Protokoły z zebrań Komisji Kwalifikującej Książki do zakupu dla bibliotek szkolnych i powszechnych przy Ministerstwie Oświaty. Drugi protokół datowany był 11 lutego 1948 r., stąd przypuszczenie o działalności tej komisji od stycznia 1948 r.

w szkole”³⁶. W punkcie 2 z kolei czytamy: „Ponieważ w bibliotekach szkół licealnych znajdują się jeszcze wydawnictwa specjalistyczne, rzadkie, naświetlające poruszone problemy w sposób tendencyjny, fałszywy, jednostronny, wrogi lub książki posiadające wartość raczej historyczną i badawczo-naukową, należy je przesunąć do właściwych miejsc użytkowania, tj. do bibliotek innych sieci”³⁷. Z dalszej analizy cytowanych materiałów wynikało, iż chodziło o przesunięcie tych książek do pedagogicznych bibliotek wojewódzkich. Co do treści usuwanych książek, to znalazły się tutaj pozycje wymienione w punkcie 5 projektu rozporządzenia według ówczesnej terminologii określone jako „...pozbawione wartości wychowawczej i literackiej, literatura bezwartościowa, często brukowa, książki propagujące nihilizm moralny, szowinizm i antysemityzm, książki antyradzieckie”³⁸.

Wycofane z bibliotek szkolnych książki o wyżej wymienionych treściach przesuвано również do bibliotek naukowych i archiwalnych. Korzystanie z tych publikacji było ograniczone³⁹. Jest to kolejny przykład ingerowania władz państwowych w lekturę dla czytelników, w tym przypadku dla uczniów szkół średnich w latach 1944–1956, którzy mogli korzystać jedynie z literatury okrojonej pod względem ideologicznym.

„Spis książek proponowanych do bibliotek naukowych i archiwalnych” zawierał 287 pozycji⁴⁰. Znalazły się tutaj wydawnictwa jeszcze z końca XIX stulecia, początku XX wieku, okresu międzywojennego czy pierwszych lat Polski Ludowej. Autorzy uwzględnieni w „Spisie” poruszali głównie tematykę historyczną, dotyczącą zwłaszcza historii Polski:

poz. 123 – Konarski K.: *Polska w wieku XVII*. Arct. Warszawa 1921

poz. 124 – Koneczny Feliks: *Dzieje narodu polskiego*. Gebethner i Wolff. 1905

poz. 238 – Szpotański Tadeusz: *Wewnętrzne czynniki rozwoju Polski*. Tow. Uniwersytetów Robotniczych. Warszawa 1925

poz. 269 – Witkowska Helena: *Dzieje ustroju Polski w zarysie*. Arct. Warszawa (brak roku wydania)

– jej wybitnych władców, np.

poz. 34 – Bukowiecka Zofia: *Jak Polska za Jagiellonów rosła od morza do morza*. Gebethner i Wolff (brak miejsca i roku wydania)

³⁶ Tamże, sygn. 7049, k. 1.

³⁷ Tamże, k. 1.

³⁸ Tamże, k. 1–4.

³⁹ Tamże, k. 6–17.

⁴⁰ Tamże.

- poz. 92 – Grużewski Bolesław: *Rola dziejowa Bolesława Chrobrego*. (brak nazwy wydawnictwa i miejsca wydania) 1925
- poz. 277 – Zakrzewski St.: *Mieszko I jako budowniczy państwa polskiego*. Polska Składnica Pom. Nauk. (brak miejsca i roku wydania)
- uczonych:
- poz. 46 – Cieszkowski Stanisław: *Stanisław Staszic*. Biblioteka Domu Polskiego. (brak miejsca i roku wydania)
- publikacje poświęcone Konstytucji 3 Maja 1791 roku:
- poz. 32 – Buszczyński Stefan: *Ustawa 3 Maja*. Towarzystwo Szkoły Ludowej. (brak miejsca wydania) 1917
- poz. 264 – Wiśniewski Z.: *Konstytucja 3 Maja 1791 r.* Księgarnia Powszechna. Włocławek 1946
- opisujące zrywy niepodległościowe, jak np. powstanie listopadowe:
- poz. 20 – Białynia Ewa: *Powstanie listopadowe*. Arct (brak miejsca wydania). 1917
- czy styczniowe:
- poz. 49 – Czerniewski L.: *Powstanie styczniowe*. (brak nazwy wydawnictwa). Łowicz (brak roku wydania)
- publikacje poświęcone historii powszechnej:
- poz. 17 – Becker K. F.: *Historia powszechna*. Wydawnictwo Olawski. Warszawa 1887
- opracowania historyczno-literackie dotyczące dzieł klasyków literatury polskiej:
- poz. 28 – Borzyca W.: *Juliusz Słowacki – Dzieje Ducha*. (brak nazwy wydawnictwa). Warszawa 1927
- poz. 66 – Doda Wiktor: *Trylogia Sienkiewicza*. (brak nazwy wydawnictwa). Kraków, Tarnów 1925
- poz. 83 – Gielniewski K.: *Ofiara Nocy Listopadowej*. (brak nazwy wydawnictwa). Warszawa 1920
- poz. 89 – Górski Artur: *O wieszczaniu w sztuce*. Arct. Warszawa 1921
- poz. 128 – Kornilowicz Tadeusz: *O Stanisławie Witkiewiczu*. (brak nazwy wydawnictwa). Kraków 1916
- poz. 150 – Leszko Irena: *Juliusz Słowacki – Jego życie i dzieła*. Towarzystwo Szkoły Ludowej. Kraków 1909
- poz. 164 – Mazanowski Antoni: *Pogłosy Młodej Polski*. (brak nazwy wydawnictwa). Kraków (nieczytelny rok wydania)

poz. 276 – Zabięto Jan: *Nowy romantyzm w poezji polskiej*. Gebethner i Wolff. Kraków 1917

poz. 282 – Życzyński Henryk: *Rozbiory literackie w przykładach*. Księgarnia „Kresy”. Cieszyn 1925

– dzieła o tematyce religijnej:

poz. 52 – Czeszko-Maczyńska M.: *Opowieść o św. Kindze*. Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych. Lwów 1933

poz. 77 – Francesio Jan: *Żywot Wielkiego sługi Bożego*. Wydawnictwo Salezjanów. (brak miejsca i roku wydania)

poz. 107 – Jaworska Julia: *Jacek w Poznaniu*. Księgarnia Św. Wojciecha. (brak miejsca i roku wydania)

poz. 127 – ks. Augustyn Kordecki: *Pamiętnik oblężenia Częstochowy*. Wydawnictwo Jezierski. Warszawa (brak roku wydania)

poz. 184 – Papee Fryderyk: *Święty Kazimierz*. Wydawnictwo Książek Szkolnych. Lwów 1933

poz. 191 – Piekarski Stanisław: *Wyznania religijne w Polsce*. Arct. Warszawa (brak roku wydania)

poz. 224 – Stein Bronisław: *Św. Stanisław Kostka*. Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych. Lwów 1933

poz. 285 – Żywczyński M.: *Papiestwo i papieże średniowiecza*. Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych. (brak miejsca i roku wydania)

Wśród wydawców powyższych prac, obok Gebethnera i Wolffa, Mortkowicza, Arcta, Wende i S-ki, Altenberga, Księgarni Św. Wojciecha, Biblioteki Larousse'a, Państwowego Wydawnictwa Książek Szkolnych, na uwagę zasługują: Kasa im. Mianowskiego, Towarzystwo Szkoły Ludowej, Polska Macierz Szkolna, a więc instytucje i organizacje polskie działające pod zaborami, a prowadzące działalność oświatowo-wydawniczą, kierowaną przede wszystkim do szerokich warstw ludowych.

Centralne zaopatrywanie bibliotek szkolnych w książki niewątpliwie przyczyniło się do odbudowy zniszczonych po wojnie szkolnych zbiorów, niemniej jednak odgórne zaopatrywanie tych instytucji w książki było wyrazem prowadzonej wówczas polityki bibliotecznej zmierzającej do kontroli państwa nie tylko nad bibliotekami jako instytucjami kultury, ale również nad czytelnikami, którym zapewniano dostęp jedynie do określonych, wyznaczonych przez władze państwowe, publikacji.

Przytoczone tutaj ważniejsze zjawiska i procesy, jakim podlegało bibliotekarstwo polskie w latach stalinizmu, a mianowicie: likwidacja Naczelnej Dyrekcji Bibliotek, Państwowego Instytutu Książki, jedynie nominalne powołanie do życia Państwowej Rady Bibliotecznej, odsunięcie od pracy w centralnych

instytucjach bibliotecznych ludzi związanych z bibliotekarstwem okresu międzywojennego, jak np. J. Grycz, J. Janiczek, A. Łysakowski i inni, zmierzały do jego ubezwłasnowolnienia.

Decentralizacja w kierowaniu polityką biblioteczną sprzyjała swobodnemu wydawaniu zarządzeń, w tym m.in. dotyczących politycznej selekcji zbiorów bibliotecznych, czy też tworzenia swoistych spisów książek przemieszczanych z bibliotek szkolnych do innych typów placówek bibliotecznych, np. naukowych czy archiwalnych, co hamowało ich właściwy rozwój.

Nieuwzględnianie potrzeb czytelniczych odbiorców, będące rezultatem powyższych działań, z większym bądź mniejszym natężeniem występowało w kolejnych okresach historycznych Polski Ludowej. Stanowić to będzie przedmiot prowadzonych przez autorkę dalszych studiów badawczych w tym zakresie.

Grażyna Gulińska

**IDEOLOGICAL SELECTIONS OF BOOK COLLECTIONS
IN POLAND IN THE YEARS 1944–1956 WITH A PARTICULAR
ACCOUNT OF SCHOOL LIBRARIES IN KIELCE**

Summary

Ideological selections of book collections in Polish libraries occurred in the years 1944–1956. This phenomenon is illustrated by the example of school libraries in Kielce. The article also reports actions undertaken by the state authorities which had an unfavourable effect on Polish librarianship because it denied its autonomy.